

Išskirtinė asmenybė

Vytautas Radvilavičius

Humanitarinių mokslų daktaras, docentas
Baršausko g. 88-25
LT-3031 Kaunas

Eugenijus Meškauskas buvo išskirtinė asmenybė ir kasdieniame gyvenime, ir pedagoginėje bei mokslinėje veikloje.

Tas išskirtinumas pirmiausia reiškėsi jo inteligentiškumu. Žmonių, pasižyminčių šia kokybe, pokario Lietuvoje buvo ne per daug. Intelligentų gretas mūsų krašte labai išretino 1941 metų trėmimai į Sibirą, neišvengiamos karo aukos bei bėglių banga į Vakarų baigiantis karui. Net aukštosiose mokyklose, kur tradiciškai burdavosi inteligentija, jos gretos buvo labai praretėjusios. Į šias mokyklas (konkrečiai – Vilniaus valstybinį universitetą) anuomet atėjo dirbti daug žmonių, baigusių aukštąjį mokslą, bet stokojančių inteligencijos (dauguma jų buvo kilę iš valstiečių šeimų, kuriose, suprantama nebuvo sąlygų inteligentiškumui rasti). Aš pats buvau vienas iš tokių. Todėl inteligentiški žmonės man buvo pavyzdžiai, kuriais norėjosi sekti. Kai atsidūriau Filosofijos katedroje, čia nuo anksčiau darbavęsis Meškauskas greitai tapo man inteligento etalonu (ir intelekto, ir elgesio, ir bendravimo atžvilgiais). Jo inteligentiškumas imponavo tuo, kad jame nebuvo miesčioniško pasipūtimo, savo pranašumo prieš kitus žmones demonstravimo, paniekos „prasčiokams“, arogantiškumo.

Jis, bendraudamas su žmonėmis, buvo mandagus, kuklus, natūralus, delikatus. Man

patiko ir tai, kad kalbantis jis žvelgdavo pašnekovui į akis, visada truputį šypsodavosi (bet be pašaipos), gana atidžiai klausydavosi; jo žvilgsnis dažniausia būdavo mažus, bet liūdnokas (bent man taip atrodydavo). O šneka jo buvo paprasta, kasdieniška, neperkrauta moksliniais terminais, tarptautiniais žodžiais, bet raiški, prasminga, protinga, be tuščiažodžiavimo.

Meškauskas buvo padorus žmogus. Jis nesinaudojo savanaudiškais tikslais savo padėti (kaip daugelis kitų jo padėti anuomet užėmusių žmonių), nepripažino protekcijų, tada paplitusio „blato“. Tai matėsi kad ir iš to, kaip jis vertindavo laikančių filosofijos kandidatinio minimumo egzaminą žinias. Jis kantriai išklaudydavo egzaminą laikantįjį (nepertraukdamas, net jei jis kalbėdavo nesąmones) ir vertindavo atsakymą nepripažindamas jokių pašalinių įtakų. Jei egzaminuojamasis neatsakydavo į pateiktus klausimus, gaudavo nepatenkinamą įvertinimą, nepaisant tokia padėtį jis užima visuomenėje (sakysim, yra koks viršininkas ar dėstytojas) ar kieno (kad ir kokio žinomo veikėjo) atžala yra. Jis buvo reiklus, bet teisingas, todėl gerbiamas net tų, kuriuos per egzaminą buvo „nuskriaudęs“.

Meškauskas buvo pedagogas-mokslininkas, filosofas-mokytojas. Tarp kitko, filosofas savamokslis (pagal universiteto diplomą

jis – teisininkas). Man atrodo, jis visą gyvenimą pats mokėsi filosofijos ir drauge mokė jos studentus, aspirantus, kolegas. Jis, mano supratimu, buvo daugiau mokslo, jo metodų, metodologijos, mokslinio požiūrio (tyrimo) apskritai, skleidėjas nei kūrėjas. Bet neginčijama yra ir tai, kad jo skaitytos paskaitos, vadovauti seminarai, o ypač pranešimai konferencijose bei katedros posėdžiuose buvo mokslinio pobūdžio kūryba. Kas jo paskaitų aspirantams klausė ne vieną kartą, tas įsitikino tuo, kad kiekvieną kartą jose būdavo nemaža naujo. Tuo labiau naujybių (ir iš pedagoginio, ir iš mokslinio tiriamojo darbo srities) išgirdavome jo pasisakymuose mokslinėse konferencijose, pedagogų pasitarimuose, seminaruose ir pan. Faktas yra tas, kad jo pranešimų, pasisakymų su susidomėjimu laukdavo ne tik filosofai. Jo buvo klausomasi su išskirtiniu dėmesiu; dažnas klausytojas užsirašinėdavo, dargi konpektuodavo. Jo vieši pasisakymai išsiskirdavo iš kitų nestandartiniu mąstymu, tiksliai gvildenamo dalyko formulavimu, metodologiškai nuoseklia analize, logiškai plaukiančiomis išvadomis.

Klausydamasis jo dažnai galvodavau: kodėl jis mažai rašo bei spausdinasi? Žinau, kad kitų raginamas daugiau spausdinti iš to, ką jis kalba, su šypsena sakydavo nemokąs rašyti (nors jo spausdinti darbai buvo be priekaištų). Šitoks pasiteisinimas viena prasme buvo tikras: jis nenorėjo (todėl sakė nemokąs) rašyti tuo stilium ir žargonu, kuriuo rašė to meto filosofijos autoritetai ir kurio reikalavo leidyklos, redaktoriai, cenzūra. Jis rašė nedaug, bet užtat dosniai dalijo žodžiu savo gausų mokslinį bei filosofinį bagažą studentams, aspirantams, kolegoms.

Meškauskas plėtojo savitą tiems laikams filosofijos apskritai bei marksistinės filosofijos sampratą. Tas savitumas – tai nuoseklus filosofijos mokslinio pobūdžio teigimas ir pagrindimas. Pažymėtina dar tai, kad jam

mokslinis žinojimas buvo aukščiausia ir tikra žmogiškojo žinojimo forma. O moksliniame pažinime buvo akcentuojamas abejonės, kritiškumo momentas (grindžiant tai filosofijos klasiko Dekarto, dialektikos, mokslo raidos ir kitais neginčijamais autoritetais). Kitas mokslinio pažinimo momentas, kurį išskirdavo Meškauskas, tai jo nepabaigiamumas bei problemiškas. Šitokia mokslininko samprata anuomet buvo labai pozityvi. Ji leido suprasti, kad to meto filosofija, nors daug kalba apie mokslą, tačiau faktiškai yra dogmų, citatų, liaupsių rinkinys, t. y. visai nemokliška. Kita vertus, to meto cenzoriai nedrįso uždrausti šitokio požiūrio skelbimo, nes ir jie save laikė mokslo šalininkais.

Meškausko paskaitose, pranešimuose klausimų formulavimas, nagrinėjimas, argumentacija, dėstymo metodika būdavo gerai apgalvota. Todėl, jo klausantis, filosofija, iš esmės spekuliatyvi, abstrakti, negriežta žinojimo sritis, tapdavo pakankamai apibrėžtų problemų bei griežtų tyrimo metodų mokslo šaka. Išklausius jo paskaitą ar pranešimą, dažnai buvo galima užbaigti išvada – „tai, ką reikėjo įrodyti“.

Kai kurios jo nuostatos anuomet buvo atvirai provokuojančios (užtai kai kas jį vadino erezijų skelbėju). Viena iš jų tokia: pavyzdžiai nieko neįrodo. Anuomet buvo visuotinai pripažįstama, kad kokio nors teiginio teisingumui patvirtinti (ir net įrodyti) pakanka nurodyti kelis iliustruojančius pavyzdžius. Meškauskas tokio teisingumo grindimo būdo nelaikė teisingumo įrodymu jau vien todėl, kad visada galima surasti ne tik tam tikrą teiginį patvirtinančių, bet ir jį neigiančių pavyzdžių. Todėl jis pabrėždavo: pavyzdžiai iliustruoja, bet neįrodo.

Meškauskas daug padarė anuomet ruošdamas Lietuvai filosofus. Ir šioje veikloje jis buvo savitas. Tuomet nebuvo nė vienoje Lietuvos aukštojoje mokykloje filosofijos fa-

kulteto (Tarybų Sąjungoje iš pradžių tokie fakultetai buvo tik Maskvos, Leningrado ir Kijevo universitetuose). O ir filosofijos katedrų buvo tik viena kita. Meškauskos pastangomis VVU Filosofijos katedra gavo teisę turėti aspirantų. Ilgą laiką vienintelis aspirantų vadovas buvo Meškauskas. Savita buvo ir kandidatų į aspirantus atranka bei kontingentas. Tarp jų beveik nebuvo filosofijos fakultetų absolventų, bet buvo įvairių fakultetų auklėtinių. Kandidatų į aspirantūrą buvo ieškoma tarp studentų dėstant jiems filosofijos kursą. Daugiausia kandidatų atrado pats Meškauskas tarp humanitarų, kuriems jis dėstė. Pažymėtinas jo sugebėjimas rasti gabius, darbščius, linkusius į filosofiją žmones. Būtent jie ilgainiui tapo mokslinin-

kais, žinomais ne vien Lietuvoje. Šitoks kad-
rų rengimo būdas pasiteisino. Ilgainiui VVU
Filosofijos katedra tapo įtakingiausia, kūry-
biškiausia, visai Respublikai ruošiančia filo-
sopus, teigiamą poveikį darančia visų aukš-
tųjų mokyklų filosofijos katedrų darbui. Šio-
je katedroje išaugo ne tikai kūrybingi filo-
sofai, bet ir aktyvūs socialinių procesų, vy-
kusių mūsų Respublikoje, dalyviai. Net ke-
letas jos narių yra plačiai žinomi politikai,
Seimo nariai. Katedra tapo filosofų rengi-
mo mokykla, o Meškauskas – svarbiausias
šios mokyklos Mokytojas ir kūrėjas. Tai ne-
buvo to tipo mokykla, kokios susiformuoja
mokslė sprendžiant tam tikrą problematiką.
Joje buvo mokoma ir mokomasi filosofuoti,
dirbti mokslinį darbą, laisvai mąstyti, kurti.

Exlucive Personality

Summary

As the author's research adviser prof. E. Meškauskas was educated, intelligent, undogmatic critic; this thoughts were plain, easily understandable and well

argued. He was strict adviser. In his lectures, publi-
cations there were formulated problems, metho-
dologically consequent with logical deductions.